

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ФЕМІНІННОСТІ/
МАСКУЛІННОСТІ У
ШКОЛЯРІВ, ЯКІ АКТИВНО ЗАЛУЧЕНІ
ДО СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Круцевич Тетяна, Марченко Оксана

Національний університет фізичного виховання і спорту України

DOI: [10.32540/2071-1476-2022-1-022](https://doi.org/10.32540/2071-1476-2022-1-022)

Annotations

Introduction and study purpose. In the presented article the theoretical analysis of literature sources on the problem of research of masculinity / femininity of boys and girls of school age is carried out. The purpose of the article is to determine the features of the manifestation of signs of masculinity/femininity sex schoolchildren who are actively involved in sports activities.

Material and methods. The results of the study are based on the materials of questionnaires and testing of 638 students of 5-11 forms (303 boys and 335 girls). A set of methods was used to solve the set tasks: analysis, generalization and systematization of data of scientific and methodological literature; S. Bem's method "Masculinity-femininity", generally accepted methods of mathematical statistics with the calculation of arithmetic means (\bar{x}).

Results. The study found that the vast majority of boys and girls, regardless of age, have androgynous IS (92.77%). The results of the study show that at the group level, young men who play sports, the manifestation of the properties of masculinity by more than 50% than young men who do not play sports. We note that the manifestation of signs of masculinity in girls who do sports is 30% higher than in those girls who do not do sports.

Summary. Playing sports is one of the essential means of gender socialization of schoolchildren, which affects the formation of masculine personality traits regardless of gender. As a result of the study, we received a fairly large amount of necessary knowledge, which gives us the opportunity to develop a model of components of individual physical culture of adolescents and young people with evaluation criteria for different age and gender groups.

Key words: gender, gender identity, masculinity, femininity, androgyny, physical culture, sports, boys, girls.

Анотація

Вступ і мета дослідження. У представленій статті проведено теоретичний аналіз літературних джерел з проблеми дослідження маскулінності/фемінінності хлопців і дівчат шкільного віку. Метою статті є визначення особливостей прояву ознак фемінінності/маскулінності статі школярів, які активно залучені до спортивної діяльності.

Матеріал і методи. Результати дослідження засновані на матеріалах анкетування та тестування 638 школярів 5-11 класів (303 юнака та 335 дівчат) ЗЗСО. Для розв'язання поставлених завдань використовувався комплекс методів: аналіз, узагальнення та систематизація даних науково-методичної літератури; методика С. Бем «Маскулінність-фемінінність», загальноприйняті методи математичної статистики з розрахунком середніх арифметичних величин (\bar{x}).

Результати. За результатами дослідження виявлено, що переважна більшість хлопців і дівчат, незалежно від віку, мають IS андрогінного типу (92,77 %). Результати дослідження доводять, що на груповому рівні у

юнаків, які займаються спортом, прояв властивостей маскулінності більше ніж на 50 % чим у юнаків, які не займаються спортом. Відмічаємо, що прояв ознак маскулінності у дівчат, які займаються спортом, є більшим на 30 % ніж у тих, дівчат, які не займаються спортивною діяльністю.

Висновки. Заняття спортом є одними із суттєвих засобів гендерної соціалізації школярів, який впливає на формування маскулінних рис характеру особистості незалежно від статі.

Ключові слова: гендер, гендерна ідентичність, маскулінність, фемінінність, андрогінність, фізична культура, спорт, юнаки, дівчата.

Аннотация

Введение и цель исследования. В представленной статье проведен теоретический анализ литературных источников по проблеме исследования маскулинности/феминности юношей и девушек школьного возраста. **Целью статьи** является определение особенностей проявления признаков маскулинности/феминности пола школьников, активно вовлеченных в спортивную деятельность.

Материал и способы. Результаты исследования основаны на материалах анкетирования и тестирования 638 школьников 5-11 классов (303 юноши и 335 девушек) ЗЗСО. Для решения поставленных задач использовался комплекс методов: анализ, обобщение и систематизация данных научно-методической литературы; методика С. Бем «Маскулинность-феминность», общепринятые методы математической статистики с расчетом средних арифметических величин(x).

Результаты. По результатам исследования выявлено, что подавляющее большинство юношей и девушек, независимо от возраста, имеют IS андрогинного типа (92,77%). Результаты исследования доказывают, что на групповом уровне у юношей, занимающихся спортом, проявление свойств маскулинности более чем на 50%, чем у юношей, не занимающихся спортом. Отмечаем, что проявление признаков маскулинности у девушек, занимающихся спортом, больше на 30%, чем у тех, девушек, которые не занимаются спортивной деятельностью.

Выводы. Занятия спортом являются одними из существенных средств гендерной социализации школьников, которое влияет на формирование маскулинных черт характера личности независимо от пола.

Ключевые слова: гендер, гендерная идентичность, маскулинность, феминность, андрогинность, физическая культура, спорт, молодые люди, девушки.

Вступ. Метою національної освіти нині проголошено пріоритет особистісної орієнтації на розвиток дитини як суб'єкта власного життя, креативної, самодостатньої особистості, яка відповідає релевантним принципам гендерного підходу до виховання [16]. Мінливість соціального сучасного простору визначає нові перспективи в реалізації особистості, одночасно вимагаючи від неї високого рівня активності. У зв'язку з цим, ми вважаємо, що можливість реалізації гендерного підходу у фізичному вихованні, яке розглядається як вид діяльності, що сприяє не тільки формуванню фізичних, моральних та психічних якостей особистості, але й завдяки систематичній спеціально-організованій руховій активності допомагає виявити шляхи формування в освітньо-виховному процесі психологічних відмінностей між школярами різ-

ної статі, визначаючи роль фізичного виховання в гендерній соціалізації школярів, на сьогоднішній день є особливо актуальним [11, 12, 15, 16].

Останніми роками вітчизняні науковці Л. Завадська (2001), Л. Кобелянська, (2004), О.С. Цокур (2004, 2011, 2015), І. Мунтян, О.М Кікінежді (2004-2018), Т.В. Говорун (2004-2018), Н.В. Козловська (2006), Н. Гапон (2009), М.М. Куїнджі (2012-2018), Н.І. Самойленко (2016), здійснили суттєвий прорив у царині теоретичного осмислення гендерної проблематики у сфері освіти та виховання. Усі ці дослідження демонструють широкий спектр методологічних підходів і надзвичайну різноспрямованість.

Методологічні засади гендерної педагогіки та гендерного виховання, зміст гендерного підходу у різні сфери життєдіяльності активно розробляють сучасні

українські та зарубіжні вчені. Проблеми формування гендерної культури молоді досліджують: Т.В. Говорун, О.М. Кікінежді, О.Б. Кісь, Н.М. Лавриненко, П. Кравець, О.А. Луценко, О.С. Цокур та інші [4, 10, 15, 16]. Важливий внесок у розробку гендерного підходу в педагогічній освіті належить О.А. Вороніній (проблеми розробки теорії і методології гендерних досліджень, визначення місця й ролі гендерного виховання в системі професійної підготовки студентів) [3]; Л.В. Штильовій (розробка методичних програм для вчителів із питань впровадження гендерної освіти і виховання в середній школі) [17]; І.С. Кльоциній (накреслення шляхів гендерної соціалізації особистості з урахуванням вікових особливостей, розробка практикуму з гендерної проблематики для студентів з метою подолання гендерних стереотипів [10].

Останнім часом науковці, які займаються гендерною проблематикою, активно студіюють питання впливу занять спортом на формування певних психологічних характеристик особистості. Зокрема, доведено, що чоловікам, які займаються спортивною діяльністю, більшою мірою характерна виразність сили процесів збудження, які визначають ступінь активності, енергії та працездатності [5]. Також існують окремі дослідження, в яких указано на істотні відмінності вікової динаміки психологічних показників у спортсменів різної статі. У цьому разі вчені акцентують на тому, що з віком у спортсменів різної статі відмінності стають менш помітними, натомість у тих, хто не займається спортом, – зростають [5].

Значна увага науковцями приділяється вивченню гендерних особливостей спортсменів при виборі виду спорту, прояву їх психофізичних і рухових здібностей (B. Antala, V. Dancikova, 2012; E. Miloshova, 2012; J. Sedlacek, P. Jankovsky, M. Zvonar, 2012; S. Stavrev; V. Tsvetkov, 2012; Wenchao Li, 2013; M. Slingerland, L. Haerens, G. Cardon, L. Borghouts, 2014) [18, 19, 20, 22, 24].

Особливо значущим використання гендерного підходу є серед учнів в підлітковому і старшому шкільному віці, коли відбувається перебудова всієї системи відносин людини з дійсністю, формується світогляд особистості та її уявлення про власне призначення і сенс життя, а логіка психосоціального розвитку вимагає активного осмислення соціально вироблених способів поведінки.

Однак спільної думки серед учених у визначенні терміна «гендер» досі немає. Слід зауважити, що простежується не завжди односпрямований розвиток поняття «гендер» у різних сферах наукового пізнання. У звичайному житті термін «стать» позначає широкий комплекс соціальних, поведінкових, соматичних і деяких інших

проявів, які можуть охарактеризувати будь-яку людину: як жінку або чоловіка [7, 8]. Але якщо розглядати зв'язок між соціокультурними та біологічними складовими даного терміну в науковому плані, то можна сказати, що цей зв'язок далеко не однозначний. Іншими словами, особистість не обмежується лише пасивним засвоєнням гендерної ролі та норм поведінки, вона ще й самостійно формує власну гендерну ідентичність. Володіючи певною, конкретною статтю (чоловічою або жіночою), особистість, конструюючи гендерну ідентичність, може інтерпретувати різноманітні моделі психологічних характеристик (маскулінні, фемінінні, андрогінні), в результаті чого формується певний тип гендерної ідентичності [5].

Узагальнення та систематизація існуючих результатів досліджень з даної проблеми свідчить, що питання впливу занять спортом на формування маскулінних і фемінінних рис та якостей характеру школярів різних вікових груп залишається до кінця не дослідженим. Вищевикладене підтверджує актуальність проблеми, детермінує її вибір як теми наукового дослідження і є підґрунтям окремого дослідження зазначеної проблеми, яка має теоретичну, практичну й соціальну значущість.

Мета статті – визначити особливості прояву маскулінності-фемінінності у школярів, які активно залучені до спортивної діяльності.

Зв'язок роботи з науковими планами, темами. Проблематика роботи відповідає плану НДР НУФВСУ за темою 3.1 «Удосконалення системи педагогічного контролю фізичної підготовленості дітей, підлітків і молоді в закладах освіти» на 2021-2025 рр.

Матеріали і методи. Результати дослідження засновані на матеріалах анкетування і тестування 638 школярів 5-11 класів

(303 юнака та 335 дівчат) ЗЗСО м. Полтави.

Процедура наукових досліджень проводилася відповідно до етичних стандартів відповідального комітету з прав людини. Результати досліджуваних стратифікувались відповідно віковим періодам фізіологічного розвитку дітей і біологічної статі. Достовірність різниці між окремими результатами вираховувалась на рівні надійності $p < 0,05$ до $p < 0,01$, що свідчить про можливість їх врахування при розробці практичних рекомендацій, а також для подальших інтерпретацій.

Для розв'язання поставлених завдань використовувався комплекс методів:

- теоретичні (аналіз, порівняння, узагальнення, систематизація, теоретичне моделювання) проводились з метою узагальнення досвіду науковців, які займаються вивченням, сучасних підходів до розвитку та вдосконаленню системи фізичного виховання;

- психолого-діагностичні (для дослідження гендерної ідентичності респондентів застосовувалася тест-опитувальник Сандри Бем (BSR));

- загальноприйняті методи математичної статистики з розрахунком середніх арифметичних величин (\bar{x}), середнього квадратичного відхилення (S). Усі розрахунки виконувались в програмі SPSS 17.0. Всі дані оброблялись на персональному комп'ютері з використанням пакету стандартних програм (Excel – 2007; Statistica – 10.0).

Результати. Володіючи певною, конкретною статтю (чоловічою або жіночою), особистість, конструюючи гендерну ідентичність, може інтерпретувати різноманітні моделі психологічних характеристик (маскулінні, фемінінні, андрогінні), в результаті чого формується певний тип гендерної ідентичності. У контексті вивчення проблеми, пов'язаної з механізмами гендерної соціалі-

Таблиця 1

**Динаміка прояву ознак маскулінності у хлопців
за віковими періодами, %**

№	Маскуліні якості	Віковий період		
		11-13 років	14-15 років	16-17 років
Збільшуються з віком				
1	Здатність захищати свої погляди	63,16	68,60	83,02
2	Незалежність	60,53	53,49	64,15
3	Наполегливість	47,37	45,35	62,26
4	Здатність до ризику	78,95	53,49	79,25
5	Самодостатність	34,21	46,51	64,15
6	Власна позиція	50,00	46,51	73,58
7	Сила	73,68	73,26	75,47
8	Амбітність та честолюбство	28,95	31,40	33,96
9	Індивідуалізм	39,47	47,67	58,49
Слабо виражені або знижуються з віком				
1	Віра в себе	89,47	74,42	77,36
2	Атлетичність	57,89	54,65	60,38
3	Сильна особистість	47,37	51,16	49,06
4	Аналітичні здібності	44,74	40,70	47,17
5	Здатність до лідерства	65,79	52,33	49,06
6	Швидкість прийняття рішень	73,68	45,35	54,72
7	Мужність	89,47	65,12	77,36
8	Дух змагання	63,16	56,98	67,92
9	Власність	21,05	27,91	26,42
10	Агресивність	26,32	25,58	37,74
11	Здатність вести за собою	50,00	38,37	47,17

зації, нашу увагу привертає робота С. Бем [2], в якій авторка з гендерних позицій розглядає те, як уявлення про жінок і чоловіків, що вкоренилися в культурі та соціальних інститутах, трансформуються в уявлення та психологію індивіда.

Маскуліність – це система властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими. Вони передбачають відповідність власній статевій приналежності, прийняття статево-рольових стереотипів, дотримання чоловічих норм, вироблення типових для чоловічої статі форм поведінки, способів самореалізації. Маскуліність пов'язується з такими якостями, як незалежність, активність, допитливість, схильність

до ризику, здатність до досягнень. Внутрішній світ чоловіка визнається більш упорядкованим і систематизованим, ніж світ жінки. Негативними рисами маскулінності найчастіше вважається брутальність, авторитарність, агресивність, надмірний раціоналізм [2, 11, 12, 16].

Фемінінність – це властивість особистості, що передбачає відповідність жінки власній психологічній статі, дотримання жіночих статево-рольових норм, типової для жінки поведінки, цінностей, установок [2]. Фемінінність пов'язується з емоційністю, м'якістю, чуйністю, нормативністю, комунікативними навичками, сенситивністю, здатністю до емпатії. Фемінінна жінка вважається

більш реалістичною, практичною, уразливою, безпосередньою і пасивною, ніж жінка з не такою однозначно домінантною жіночністю. Виражена фемінінність передбачає переважання несвідомого рівня саморегуляції, схильність до інтуїтивного осягнення дійсності, чітку материнську орієнтацію [2, 8, 9].

Проте соціологічні та психологічні дослідження свідчать про те, що однозначний наголос на маскуліність або фемінінність у моделях поведінки обмежує емоційний та інтелектуальний розвиток чоловіків і жінок. Обидві статі з однаковою мірою здатні бути відданими та самостійними, чутливими та рішучими. Таке сполучення людських якостей створює

Динаміка прояву ознак маскулінності у дівчат
за віковими періодами, %

№	Маскулінні якості	Віковий період		
		11-13 років	14-15 років	16-17 років
Збільшуються з віком				
1	Здатність захищати свої погляди	65,52	53,57	67,50
2	Здатність до ризику	48,28	42,86	52,50
3	Власна позиція	24,14	46,43	55,00
4	Індивідуалізм	41,38	44,64	55,00
5	Самодостатність	17,24	37,50	46,25
6	Амбітність та честолюбство	31,03	32,14	47,50
Знижуються з віком				
1	Віра в себе	93,10	53,57	73,75
2	Атлетичність	31,03	23,21	12,50
3	Сила	62,07	41,07	38,75
4	Швидкість прийняття рішень	48,28	46,43	41,25
5	Мужність	20,69	21,43	17,50
6	Дух змагання	34,48	32,14	40,00
7	Незалежність	44,83	51,79	46,25
8	Наполегливість	37,93	32,14	41,25
9	Сильна особистість	44,83	57,14	41,25
10	Аналітичні здібності	37,93	28,57	23,75
11	Здатність до лідерства	37,93	39,29	33,75
12	Власність	17,24	19,64	11,25
13	Здатність вести за собою	34,48	28,57	35,00
14	Агресивність	20,69	26,79	22,50

те, що у сучасній науці отримало назву «андрогінії» [2, 7, 8, 14].

Опитувальник Сандри Бем (BSR) містить 60 якостей характеру особистості, які належать до стереотипів маскулінності, фемінності та андрогінності. Респондентам було запропоновано оцінити наявність чи відсутність у себе перелічених якостей (додаток 3). Індекс маскулінності-фемінності визначався за такою формулою: $IS = (F/20 - M/20) \times 2,322$, де: F – сума підкреслених якостей, що віднесені до стереотипу фемінності; M – сума підкреслених якостей, що віднесені до стереотипу маскулінності. Величина індексу IS у межах від –1 до +1 свідчить про андрогінність, менше –1 ($IS < -1$) – про маску-

лінність, більше +1 ($IS > +1$) – про фемінність [2].

Серед обстежуваного контингенту займаються спортом 126 респондентів (97 юнаків і 29 дівчат) – баскетболом, волейболом, боротьбою, атлетичною гімнастикою та тхеквондо. Інші респонденти відвідують навчальні заняття з фізичної культури у школі та займаються додатково спортивно-оздоровчою діяльністю.

На підставі аналізу отриманих даних було визначено, що переважна більшість хлопців і дівчат, незалежно від віку, мають IS андрогінного типу особистості. Із 332 юнаків – 92,77% мають показник IS андрогінного типу. Тільки 5,12% юнаків репрезентують гендерну ідентичність маскулін-

ного типу та 1% – характеристики фемінного типу. 3-поміж 360 дівчат 73,89% віднесені до андрогінного типу особистості, 23,33% – до фемінного, маскулінні характеристики мають 2,78% дівчат.

Згідно з отриманими результатами проведеного дослідження, хлопці, які займаються спортом, належать до таких типів особистості: 91,86% – до андрогінного, 5,81% – до маскулінного, 2,33% – до фемінного. Натомість маскулінні характеристики мають 27,3% дівчат-спортсменок, що, відповідно, більш ніж на 20% перевищує кількість хлопців, які займаються спортом. Фемінному типу відповідають 13,6% дівчат, андрогінному – 59,1%.

Загальні дані, отримані при

Динаміка прояву ознак фемінінності у хлопців, %

№	Фемінінні якості	Віковий період		
		11-13 років	14-15 років	16-17 років
Збільшуються з віком				
1	Відданість	57,89	50,00	67,92
2	Розуміння інших	73,68	69,77	84,91
3	Співчуття	23,68	30,23	37,74
4	Ніжність	42,11	52,33	52,82
5	Теплота і сердечність	44,74	51,16	58,49
Знижуються з віком або слабо визначені				
1	Вміння поступатися	81,58	60,47	77,36
2	Життєрадісність	94,74	73,26	79,25
3	Вміння співчувати	86,84	67,44	77,36
4	Турбота про інших	71,05	62,79	77,36
5	Здатність втішити	65,79	46,51	54,72
6	Довірливість	73,68	56,98	69,81
7	Любов до дітей	60,53	52,33	66,04
8	Спокійність	76,32	65,12	64,15
9	Сором'язливість	21,05	34,88	33,96
10	Падкість на лестощі	36,84	12,79	13,21
11	Жіночність	2,63	9,30	13,21
12	Тихий голос	21,05	17,44	11,32
13	М'якість	42,11	39,53	37,74
14	Інфантильність	10,53	13,95	5,66
15	Нелюбов до вживання лайки	42,11	39,53	43,40

визначенні основного індексу IS респондентів, визначають факт того, що переважна більшість школярів належить до андрогінного типу особистості.

Використана методика для нас не виявилася чутливою щодо визначення типу гендерної ідентичності респондентів на індивідуальному рівні. Про що свідчать також результати інших вчених (В.В. Горячов, 2009; М. Великодня, 2015). У зв'язку з цим, для подальших досліджень у визначеному напрямку став необхідним більш детальний аналіз гендерних ознак респондентів. Було проведено аналіз прояву властивостей маскуліності – фемінінності у хлопців і дівчат на груповому рівні. Отримані результати доводять, що з віком ознак мас-

кулінності у хлопців стає більше ніж у дівчат (табл. 1).

На основі результатів тестування, з'ясовано, що у хлопців з віком збільшуються 9 з 20 риси характеру, які відносяться до прояву маскуліності (табл. 1). Серед них найвиразнішими є: здатність захищати свої погляди (з 63,16% до 83,02%), власна позиція (з 50,00% до 73,58%), наполегливість (з 47,37% до 62,26%), індивідуалізм (з 39,47% до 58,49%).

У дівчат з віком, відмічається певне зниження прояву рис, які вважаються ознаками прояву маскуліності (14 з 20): віра в себе (з 96,23% до 73,75%), атлетичність (з 62,23% до 12,50%), сила (з 58,49% до 38,75%), аналітичні здібності (з 49,06% до 23,75%), здатність до лідерства (з 45,28%

до 33,75%), мужність (з 62,2% до 17,5%), швидкість прийняття рішень (з 64,15% до 41,25%) та дух змагань (з 54,72% до 52,0%). Натомість посилюється прояв тільки 6 із 20 маскуліних рис характеру (табл.2): захищати власні погляди (з 47,17% до 67,50%), самодостатність (з 32,08% до 46,25%), здатність до ризику (з 30,19% до 52,50%), власна позиція (з 35,85% до 55,0%), індивідуалізм (з 33,96% до 55,0%), амбітність та честолюбство (з 24,53% до 47,50%), агресивність (з 16,98% до 22,50%) (табл.2).

На основі результатів тестування, з'ясовано, що у хлопців з віком знижуються або слабо визначені 15 з 20 риси характеру, які відносяться до прояву фемінінності (табл. 3). Натомість відміча-

Динаміка прояву ознак фемінінності у дівчат, %

№	Фемінінні якості	Віковий період		
		11-13 років	14-15 років	16-17 років
Збільшуються з віком				
1	Сором'язливість	31,03	33,93	62,50
2	Відданість	44,83	42,86	71,25
3	Жіночність	86,21	66,07	87,50
4	Турбота про людей	86,21	60,71	91,25
5	Співчуття	48,28	30,36	68,75
6	Теплота і сердечність	80,21	60,71	85,00
7	Довірливість	79,66	62,50	82,50
Знижуються з віком або слабо визначені				
1	Вміння поступатися	72,41	55,36	71,25
2	Життєрадісність	89,66	62,50	82,50
3	Ніжність	72,41	57,14	78,75
4	Вміння співчувати	86,21	62,50	90,00
5	Розуміння інших	86,21	66,07	91,25
6	Здатність втішити	86,21	53,57	76,25
7	М'якість	68,97	44,64	63,75
8	Любов до дітей	89,66	62,50	68,75
9	Спокійність	82,76	46,43	53,75
10	Падкість на лестощі	17,24	19,64	18,75
11	Тихий голос	13,79	21,43	20,00
12	Інфантильність	3,45	17,86	10,00
13	Нелюбов до вживання лайки	44,83	33,93	47,50

емо незначне збільшення прояву фемінінних рис характеру тільки 5 з 20.

На основі результатів тестування, з'ясовано, що у дівчат з віком збільшуються 7 з 20 рис та якостей характеру, які відносяться до прояву фемінінності (табл. 4). Це такі якості: сором'язливість, відданість, жіночність, турбота про людей, теплота, сердечність та довірливість. 17,5% хлопців відмітили у собі вищевказані риси характеру. Не проявилися ці якості особистості у 23,3% юнаків-спортсменів. Таким чином, можна відзначити, що у спортсменів в меншій мірі проявляються фемінінні характеристики особистості.

Наступним кроком, виокрепивши із загальної кількості

респондентів результати тестування спортсменів, було визначено, що у юнаків, які займаються спортом, з віком, на груповому рівні прояв властивостей маскуліності посилюється за 15 з 20 позицій (табл. 5). Це більше ніж на 50 % чим у юнаків, які не займаються спортом. Найвагомішими якостями характеру, що визначили юнаки-спортсмени, стали: віра в себе (з 78,26% до 92,50%), незалежність (з 47,83% до 62,50%), наполегливість (з 47,83% до 56%), здатність до ризику (з 54,35% до 85%), атлетичність (з 54,35% до 62,50%).

Таким чином, результати дослідження свідчать про те, що з віком серед хлопців стає більше респондентів, в яких зростає прояв маскулічних рис характеру.

У дівчат, які займаються спортом, також посилюється прояв рис та якостей характеру, що відносяться до маскулічного типу гендерної ідентичності (табл.6). За 10-ма позиціями із 20-ти ми спостерігаємо позитивну динаміку таких якостей характеру: віра у себе (з 53,57 % до 73,75%), здатність захищати свої погляди (з 53,57 % до 67,50%), наполегливість (32,14% до 41, 25 %), сильна особистість (з 50,0 % до 52,2%), амбіційність, честолубство (з 32,14 % до 47, 50 %), дух змагань (32,14 % до 40,0 %) (табл.4). Відмічаємо, що прояв ознак маскуліності у дівчат, які займаються спортом, більше на 30 % ніж у тих, дівчат, які не займаються спортивною діяльністю (табл. 5).

Відмічаємо, що прояв ознак

Таблиця 5

Динаміка прояву ознак маскулінності у
юнаків, які займаються спортом, %

№	Маскуліні риси та якості характеру	Віковий період	
		14-15 років	16-17 років
Збільшуються з віком			
1	Віра в себе	78,26	92,50
2	Здатність захищати свої погляди	76,09	82,50
3	Незалежність	47,83	62,50
4	Атлетичність	54,35	62,50
5	Наполегливість	47,83	65,00
6	Сильна особистість	50,00	52,00
7	Сила	71,74	77,50
8	Здатність до ризику	54,35	85,00
9	Швидкість у прийнятті рішень	39,13	50,00
10	Самодостатність	56,52	67,50
11	Мужність	58,70	77,50
12	Власна позиція	47,83	77,50
13	Індивідуалізм	58,70	65,00
14	Дух змагання	56,52	65,00
15	Агресивність	32,61	42,50
Слабо визначені або знижуються з віком			
1	Аналітичні здібності	45,65	47,50
2	Здатність до лідерства	56,52	47,50
3	Владолюбство	23,91	25,00
4	Здатність вести за собою	45,65	47,50
5	Амбіциозність, честолюбство	39,13	35,00

маскулінності у дівчат, які займаються спортом, посилюється за 10 з 20 позицій, що є більшим на 30% ніж у тих дівчат, які не займаються спортивною діяльністю. З точки зору статево-рольового підходу до виховання, можна припустити, що для адаптації школярок до мікросередовища, а також до їх соціалізації у суспільстві не вистачає прояву амбітності, сильної особистості, здатності до лідерства, що можна віднести в більшій мірі до маскуліних ознак.

Таким чином, результати дослідження показали, що прояви фемінінності – маскулінності школярів детерміновані особливостями їх діяльності, в даному випадку ми говоримо про заняття спортом.

Згідно аналізу прояву гендерних ознак у хлопців і дівчат та за результатами факторного аналізу можна припустити, що деякі з них є лімітуючими у їхній поведінці. Так, у хлопців потребує уваги виховання таких комунікативних якостей як щирість у відносинах, доброта та відвертість (вплив до 50 %). Хоча вищезазначені якості С. Бем відносить до фемінінних, однак для адаптації в мікросередовища сучасним школярам їх не вистачає. Те ж саме можна віднести і до структури гендерних особливостей дівчат.

На нашу думку, вихованню вищевказаних психологічних якостей і рис характеру можуть сприяти заняття спортом. Слід

наголосити, що заняття спортом можуть бути одним із головних факторів гендерної соціалізації школярів, яка, своєю чергою, є одним із засобів формування гендерної ідентичності хлопців і дівчат.

Дискусія. Науковці довели, що маскулінність, андрогінність, фемінінність як психологічні характеристики особистості формуються в процесі соціалізації згідно з нормативними конструктами для хлопців і дівчат, а їх прояв є важливим компонентом гендерної ідентичності особистості [2]. В той же час, соціологічні та психологічні дослідження свідчать про те, що однозначний наголос на маскулінність або фемінінність у моделях поведінки обмежує емоційний та інтелектуальний розвиток чоловіків і жінок. Обидві статі однаковою мірою здатні бути відданими та самостійними, чутливими та рішучими. Таке сполучення людських якостей створює те, що у сучасній науці отримало назву «андрогінії» [2, 11, 14]. Підтвердженням цієї тези можуть слугувати отримані результати тестування, які визначили у хлопців і дівчат одночасно наявність маскуліних і фемінінних якостей та рис характеру. Тобто, з одного боку, суто маскуліні якості помічають у собі частіше хлопці, а фемініні – дівчата. Проте їхні відповіді можуть бути результатом статево-рольового виховання у школі, яке формує визначену стереотипну поведінку хлопців і дівчат. З другого боку, хлопці та юнаки помічають у собі фемініні якості, а дівчата – маскуліні. Це дає нам підставу говорити про наявність в одній людині одночасно маскуліних і фемінінних якостей, що підтверджує достовірність концепції андрогінії, запропонованої на початку 1970-х рр. американською психологінею Сандрою Бем [2].

Останнім часом науковці, які займаються гендерною проблематикою, активно студіюють

Таблиця 6

Динаміка прояву ознак маскулінності у дівчат, які займаються спортом, %

№	Маскулінні риси та якості характеру	Віковий період	
		14-15 років	16-17 років
Збільшуються з віком			
1	Віра в себе	53,57	73,75
2	Здатність захищати власні погляди	53,57	67,50
3	Здатність до ризику	42,86	52,50
4	Власна позиція	46,43	55,00
5	Індивідуалізм	44,64	55,00
6	Наполегливість	32,14	41,25
7	Самодостатність	37,50	46,25
8	Здатність вести за собою	28,57	35,00
9	Дух змагання	32,14	40,00
10	Амбіційність, чистолубство	32,14	47,50
Слабо визначені або знижуються з віком			
1	Незалежність	51,79	46,25
2	Сильна особистість	57,14	41,25
1	Атлетичність	23,21	12,50
3	Сила	41,07	38,75
4	Аналітичні здібності	28,57	23,75
5	Здатність до лідерства	39,29	33,75
6	Швидкість прийняття рішень	46,43	41,25
8	Владолубство	19,64	11,25
9	Мужність	21,43	17,50
10	Агресивність	26,79	22,50

питання впливу занять спортом на формування певних психологічних характеристик особистості. Зокрема, доведено, що чоловікам, які займаються спортивною діяльністю, більшою мірою характерна виразність сили процесів збудження, які визначають ступінь активності, енергії та працездатності [5]. Також існують окремі дослідження, в яких указано на істотні відмінності вікової динаміки психологічних показників у спортсменів різної статі та про вплив спорту на формування маскулінних рис характеру особистості як у юнаків, так і в дівчат [5, 6, 7, 8, 15]. У цьому разі вчені акцентують на тому, що з віком у спортсменів різної статі відмінності стають менш по-

мітними, натомість у тих, хто не займається спортом, – зростають [5]. Отримані результати дослідження підтверджують слушні думки та результати досліджень науковців: лише 5,8 % дівчат-спортсменок помітили в собі такі фемінінні характеристики, як «сором'язливість», «скритність» та «відданість». Проте 29,41 % спортсменок не знаходять у собі таких якостей. Також, за результатами нашого дослідження виявлено, що серед тхеквондистів тенденція до маскулінності більш властива дівчатам, ніж юнакам. Однак не потрібно забувати, що в перехідному віці «маскулінність» у хлопців і юнаків передусім асоціюється з фізичною силою та перемогами в змаганнях. Спортс-

мени прагнуть до переваги над іншими і це їх ще більше мотивує до занять спортом.

Фізична культура і спорт як інститут соціалізації є однією із високоспеціалізованих сфер діяльності людини, що здатна формувати гендерні якості особистості, оскільки саме в діяльності, у тому числі спортивній, особистість формується і проявляється [13, 14, 15, 16].

Зарезультатами нашого дослідження, дівчата, які займаються спортивною діяльністю, є більш маскулінні в психологічному відношенні, ніж ті, які спортом не займаються. Їх відрізняє більш висока самооцінка ряду якостей, які зазвичай асоціюються з мужністю, розвинутою волею і більш високою агресивністю. У спортсменів чоловічої статі в меншій мірі проявляються фемінінні характеристики особистості. Рівень прояву емпатії до оточуючих і комунікативні характеристики також більшою мірою виражені у дівчат і юнаків, які займаються спортом. Серед тхеквондистів тенденція до маскулінності характерна більшою мірою для дівчат, ніж для юнаків.

Отже, ми згодні з думкою науковців [5, 6, 15], що основою гендерної ідентичності є біологічна стать людини. Особистість сприймає, засвоює, конструює власну гендерну ідентичність на основі належності до чоловічої чи жіночої статі. Надбудовою до біологічного заснування гендерної ідентичності є інтеріоризовані психологічні риси – маскулінність, фемінінність чи андрогінність, що формуються відповідно до соціокультурних норм суспільства. З огляду на означене, на нашу думку, фізична культура і спорт, безперечно, є одними із суттєвих засобів гендерної соціалізації школярів, що підтверджує доводи вчених про вплив спорту, як одного з факторів соціалізації особистості, на формування маскулінних рис ха-

рактеру людини, незалежно від статі [5, 6, 7, 8,15]. Насамперед, вивчення гендерних аспектів фізичного виховання учнівського контингенту дає можливість з'ясувати ієрархію їх суб'єктивних цінностей, прогнозувати майбутні життєві практики, глибше пізнати вікову та культурну специфіку завоювання підростаючим поколінням гендерних пріоритетів.

Висновки. Таким чином, вивчаючи гендерний аспект розвитку індивідуальної фізичної культури школярів, було проведено дослідження їх гендерної ідентичності. За результатами дослідження виявлено, що переважна більшість хлопців і дівчат, незалежно від віку, мають IS андрогінного типу (92,77 %).

На основі результатів тестування з'ясовано, що у хлопців з віком збільшуються 9 з 20 якостей та рис характеру, які відносяться до прояву маскулінності. У дівчат

з віком відмічається певне зниження прояву рис, які вважаються маскулініми (14 з 20), проте посилюється прояв тільки 6 з 20 маскуліних якостей характеру.

Результати дослідження доводять, що на груповому рівні у юнаків, які займаються спортом, прояв властивостей маскулінності з віком посилюється за 15 з 20 позицій, що більше ніж на 50 % чим у юнаків, які не займаються спортом. Відмічаємо, що прояв ознак маскулінності у дівчат, які займаються спортом, посилюється за 10-ма з 20-ти позицій, що є більшим на 30 % ніж у тих дівчат, які не займаються спортивною діяльністю. Отже, прояв фемінінності-маскулінності школярів детермінований особливостями їх діяльності, в даному випадку ми говоримо про заняття спортом.

Отримані результати доводять, що з віком ознак маскулінності у хлопців стає більше ніж у дівчат.

Прояв маскуліних якостей характеру у дівчат з віком посилюється до 30 %, у юнаків – до 45 %. У школярів, які займаються спортом, прояв маскуліних якостей посилюється до 75 %, що більше на 30 %, ніж у тих, які не займаються спортом. Це підтверджує доводи вчених про вплив спорту, як одного з факторів соціалізації особистості, на формування маскуліних рис характеру людини, незалежно від її статі.

Перспективи дослідження. У результаті проведеного дослідження ми отримали досить великий обсяг необхідних знань, що надає нам можливість розробки моделі компонентів індивідуальної фізичної культури хлопців і дівчат з критеріями оцінки для різних вікових і статевих груп.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що не існує ніякого конфлікту інтересів.

Література

1. Аршавський И.А. Основы возрастной периодизации. В: Возрастная физиология. Ленинград: Наука; 1975. с. 5-6
2. Бем С. Линзы гендера: трансформация взгляда на проблему первенства полов. Москва; 2004. 336 с.
3. Воронина О. Теоретико-методологические основы гендерных исследований. Теория и методология гендерных исследований. Москва: МЦГИ-МВШСЭН-МФФ; 2001. 106 с.
4. Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерні упередження: рівність у дискримінації чи заклик до паритету статей?// Людина і світова глобалізація:перспективи та межі розвитку. Монографія колективу авторів / Наук. ред. Т.І. Власова. – Дн-вськ: Вид-цтво Маковецький, 2011. – С.115-12.
5. Дамадаева А.С. Специфика гендерной дифференциации личности в спорте. Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта. 2010;10(68):54
6. Дүльмухаметова ГФ. Педагогические условия половой дифференциации обучения младших школьников [диссертация]. Казань: Татарский гос. гуманитарно-педагогический ун-т; 2011. 245 с.7
7. Ильин Е.П. Психология спорта. Санкт-

References

1. Arshavskiy YA. Osnovy vozrastnoi peryodyzatsyy. V: Vozrastnaia fyzyolohyia. Lenynhrad: Nauka; 1975. s. 5-6
2. Bem S. Lynzy hendera: transformatsyia vzghliada na problemu pervenstva polov. Moskva; 2004. 336 s.
3. Voronyna O. Teoretyko-metodolohycheskye osnovy hendernykh yssledovanyi. Teoryia y metodolohyia hendernykh yssledovanyi. Moskva: MTsHY-MVShSЭN-MFF; 2001. 106 s.
4. Hovorun TV., Kikinezhdі OM. Genderni uperedzhennia: rivništ u dysryminatsii chy zaklyk do parytetu statei?// Liudyna i svitova hlobalizatsiia:perspektyvy ta mezhi rozvytku. Monohrafiia kolektyvu avtoriv / Nauk. red. T.I. Vlasova. – Dn-vsk: Vyd-tštvo Makovetskyi, 2011. – S.115-12.
5. Damadaeva AS. Spetsyfyka hendernoi dyfferentsyatsyy lychnošt v sporte. Uchenye zapysky unyversyteta ym. P.F. Leshafta. 2010;10(68):54
6. Dulmukhametova HF. Pedahohycheskye uslovyia polovoi dyfferentsyatsyy obucheniya mladshykh shkolnykov [dysstertsyia]. Kazan: Tatarskyi hos. humanytarno-pedahohycheskyi un-t; 2011. 245 s.
7. Ylyn EP. Psykholohyia sporta. Sankt-Peterburh: Pyter; 2008. 352 s.

- Петербург: Питер; 2008. 352 с.
8. Ильин Е.П. Пол и гендер. Санкт-Петербург: Питер; 2010. 686 с.
 9. Кікінежді О.М. Вісник післядипломної освіти, 2009 - irbis-nbuv.gov.ua]
 10. Клецина И.С. О проблемах гендерной психологии. Мир психологии. 2001;(4):162-208.
 11. Круцевич Т.Ю., Марченко О.Ю. Гендерні відмінності ієрархічної структури ціннісних орієнтацій школярів різних вікових груп. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2018;3(43):144.
 12. Круцевич Т.Ю., Марченко О.Ю. Концептуальні засади гендерного підходу у фізичному вихованні школярів. Спортивний вісник Придніпров'я: науково-практичний журнал. 2019; 2:104-1
 13. Леонтьев А.Н. Деятельность и личность. Психология личности. Т. 2. Самара: Изд. дом Бахрах; 1999. с. 165-8
 14. Марченко О.Ю. Теоретико-методологічні основи гендерного підходу до формування аксіологічної значущості фізичної культури школярів: [дисертація]. Київ: Національний університет фізичного виховання і спорту України; 2019. 590 с.
 15. Рымарев Н.Ю. Личностные особенности подростков с различной гендерной идентичностью [автореферат]. Краснодар: Кубанский государственный университет. 2006. 22 с.
 16. Цокур О.С. Основи гендерного виховання / О.С. Цокур, І.В. Иванова // Гендерний розвиток у суспільстві (конспекти лекцій). – К.: Фоліант, 2004. – С. 183-222.
 17. Штылева Л.В., редактор. Гендерный подход в дошкольной педагогике: теория и практика. Мурманск; 2001. с. 40-7
 18. Ciccomascolo L.E., Sullivan, E. C. (2013). The dimensions of physical education. Jones & Bartlett learning. Burlington, MA
 19. Magri E., Moran D. (Ed.) (2017) Empathy, Sociality, and Personhood. Essays on Edith Stein's Phenomenological Investigations. Springer International Publishing AG 14. Sezen-Balcikanli G. (2009) Fair play and empathy: A research study with student teachers. Journal of US-China Public., Volume 6, No.4 (Serial No.47). : 79-84
 20. Crum B, Mešter J. A critical review of competing PE concepts. Sport sciences in Europe 1993 – Current and future perspectives. Aachen: Meyer and Meyer; 1994. p. 516-33.
 21. Krutsevych TY, Marchenko OY. Age differenced of self-esteem of physical self at school. Gender aspects. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2017;2(38):112-6.
 22. Lavay B., French R., & Henderson H. (2015). Positive Behavior Management in Physical Activ-
 8. Ylyn EP. Pol y hender. Sankt-Peterburh: Pyter; 2010. 686 s.
 9. Kikinezhdі O. M. Visnyk pislidyplomnoi osvity, 2009 - irbis-nbuv.gov.ua]
 10. Kletsyna YS. O problemakh hendernoi psykholohyy. Myr psykholohyy. 2001;(4):162-208.
 11. Krutsevych TIu, Marchenko OIU. Henderni vidminnosti iierarkhichnoi struktury tsinnisnykh oriientatsii shkoliariv riznykh vikovykh hrup. Fizychnе vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspil'stvi. 2018;3(43):144.
 12. Krutsevych TIu, Marchenko OIU. Kontseptualni zasady hendernoho pidkходу u fizychnomu vykhovanni shkoliariv. Sportyvnyi visnyk Prydniprovia: naukovo-praktychnyi zhurnal. 2019; 2:104-1
 13. Leontev AN. Deiatelnošt y lychnošt. Psykholohyia lychnošt. T. 2. Samara: Yzd. dom Bakhrakh; 1999. s. 165-8
 14. Marchenko OIU. Teoretyko-metodolohichni osnovy hendernoho pidkходу do formuvannia aksiolohichnoi znachushchoštі fizychnoi kultury shkoliariv: [dysertatsiia]. Kyiv: Natsionalnyi universytet fizychnoho vykhovannia i sportu Ukrainy; 2019. 590 s.
 15. Rymarev NIu. Lychnoštnye osobennoštі podroškov s razlychnoi hendernoi ydentychnoštіu [avtoreferat]. Krasnodar: Kubanskyi hosudarstvennyi unyversytet. 2006. 22 s.
 16. Tsokur OS. Osnovy gendernoho vykhovannia / O. S. Tsokur, I. V. Ivanova // Gendernyi rozvytok u suspil'stvi (konspekty lektsii). – K.: Foliant, 2004. – S. 183-222.
 17. Shtyleva LV, redaktor. Hendernyi podkhod v doskolnoi pedahohyke: teoriya y praktyka. Murmansk; 2001. s. 40-7.
 18. Ciccomascolo, L. E., Sullivan, E. C. (2013). The dimensions of physical education. Jones & Bartlett learning. Burlington, MA
 19. Magri E., Moran D. (Ed.) (2017) Empathy, Sociality, and Personhood. Essays on Edith Stein's Phenomenological Investigations. Springer International Publishing AG 14. Sezen-Balcikanli G. (2009) Fair play and empathy: A research study with student teachers. Journal of US-China Public., Volume 6, No.4 (Serial No.47). : 79-84
 20. Crum B, Mešter J. A critical review of competing PE concepts. Sport sciences in Europe 1993 – Current and future perspectives. Aachen: Meyer and Meyer; 1994. p. 516-33.
 21. Krutsevych TY, Marchenko OY. Age differenced of self-esteem of physical self at school. Gender aspects. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2017;2(38):112-6.
 22. Lavay B., French R., & Henderson H. (2015). Positive Behavior Management in Physical Activ-

- Positive Behavior Management in Physical Activity Settings. USA: Human Kinetics
23. Sezen-Balcikanli G. (2009) Fair play and empathy: A research study with student teachers. Journal of US-China Public., Volume 6, No.4 (Serial No.47). : 79-84. 15.
24. Shields L.L.D. & Bredemier L.J.B. (1994). Character development and physical activity. USA: Human Kinetics. 269 p.
- ity Settings. USA: Human Kinetics
23. Sezen-Balcikanli G. (2009) Fair play and empathy: A research study with student teachers. Journal of US-China Public., Volume 6, No.4 (Serial No.47). : 79-84. 15.
24. Shields, L. L. D. & Bredemier, L. J. B. (1994). Character development and physical activity. USA: Human Kinetics. 269 p.

Круцевич Тетяна

Національний університет фізичного виховання і спорту України
вул. Фізкультури, 1, Київ, Україна, 03680
ORCID: 0000-0002-4901-6148

Марченко Оксана

o.mar4enko17@gmail.com
Національний університет фізичного виховання і спорту України
вул. Фізкультури, 1, Київ, Україна, 03680
ORCID: 0000-0002-2902-5960